

0247840

63.3(4Укр)62

Б38

ДМИТРО БЕДЗИК

КОРСУНЬ- ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ ПОБОЇЩЕ

УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО

63.3 (Чукр) 622

Дмитро БЕДЗИК

~~Б38~~

Б38

✓ 355.1/02/24
Б38

КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ ПОБОЇЩЕ

НАРИС

56200

2478402

Иванов, Георгий Иванович.

Рыбные ресурсы Северо-Востока Якутской АССР и их освоение. Якутск, Кн. изд-во, 1974. © АН СССР, Якут. филиал Сиб. отд-ния, Отд. экономики.

130 с. с черт. (АН СССР. Якут. филиал Сиб. отд-ния. Отд. экономики). Список лит.: с. 127—129. 22 см. 600 экз. 88 к.

— 1. Рыбные запасы — Якут. АССР. 2. Рыбная промышленность — Якут. АССР.

639.2(571.56-15)

№ 11289 17.8
5 № 264 [74-21510] п
Вс. кн. пал. 8 IV 74 И201

УКРАЇНСЬКЕ
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
Київ 1944

*Герой Радянського Союзу
Маршал Радянського Союзу
І. С. КОНЄВ.*

Радянські війська влаштували німцям новий Сталінград на правобережжі Дніпра, оточивши і знищивши в районі Корсунь-Шевченківський 10 німецьких дивізій і одну бригаду.
(Сталін. Наказ від 23 лютого 1944 р., № 16).

СЛАВА І ЧЕСТЬ НАШІЙ ЗБРОЇ

4-го лютого 1944 року по радіо з Москви був переданий наказ Головнокомандуючого, Маршала Радянського Союзу товариша Сталіна про оточення ворога на північ від Звенигородки — Шлоли військами 2-го і 1-го Українських фронтів.

Війська 2-го Українського фронту під командуванням генерала армії Конєва в результаті наступу на північ від Кіровограда в західному напрямку зайняли місто Смілу, залізничні вузли Бобринська і Цвітково, а також інші населені пункти. Війська 1-го Українського фронту під командуванням генерала армії Ватутіна в наслідок наступу в районі на південний схід від Білої Церкви у східному напрямі зайняли міста Богуслав, Лисянку і залізничний вузол Миронівку.

Таким чином наші війська взяли в кільце вороже угруповання, що зачепилося під Каневом за правий берег Дніпра і деякий час сковувало дії кількох наших дивізій. У кільце, або, як самі німці називали, у казан, потрапили: 11-ий армійський корпус генерал-лейтенанта Штеммермана і 42-ий армійський корпус генерала піхоти Маттенклота, а всього — 10 дивізій і 1 бригада з загальною кількістю 70 — 80 тисяч німецьких солдатів і офіцерів.

Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,
Довго, довго кров степами
Текла, червоніла.
І день і ніч гвалт, гармати;
Земля стогне, гнеться;
Сумно, страшно, а згадаєш —
Серце усміхнеться.

(Т. Шевченко. «Гайдамаки»).

Я ступив на землю, чудесний барвінковий край, оспіваний в думках геніального кобзаря, политий кров'ю і сльозами наших матерів, — на корсунську родючу землю, названу на честь великого поета Корсунь-Шевченківською. Хто не топтав тебе, наша страднице — матінко? Чиї полчіща не приходили на гранітні береги твоєї Росії? Татари збирали ясир і гнали у неволю твоїх дівчат, глумилася шляхта, щоб призначити тебе до ярма.

З вогнем і автоматом прийшли у 1941 році нові окупанти, щоб знову, як триста років тому, відняти від тебе дітей твоїх.

Але будь благословенна, Шевченкова земле! На твоєму лоні недовго засиджувалися насильники-окупанти, бо ти вміла карати їх. В 1648 році під древніми мурами Корсуня ти поклала на голову Хмельницького золотий вінок слави, а сто двадцять років пізніше, коли терпець твого народу увірвався, ти підняла під корогви Залізняка і Гонти своїх синів-гайдамаків, грізних месників з священними ножами, що залили кров'ю береги Дніпра і Росії...

Задзвонили в усі дзвони
По всій Україні;
Закричали гайдамаки:
«Гине шляхта, гине!»

(Т. Шевченко. «Гайдамаки»).

Останній розгром німецьких дивізій, що відбувся в лютому 1944 року, не йде, звичайно, ні в які порівняння. Він тільки поступається перед славним сталінградським побоїщем німців у 1942 році. Як тільки вороже угруповання було знищено під Корсунь-Шевченківським, німецька армія, яка не могла пробитися на допомогу своїм, швидко відкотилася на південь до Одеси, незабаром втратила Вінницю, потім Тарнополь, Чернівці та Коломию і, зрештою, мусила відступити аж до Карпатських верховин, до самого кордону з Чехословацькою республікою.

Україна вдячна тим радянським дивізіям, які, згідно з наказом Головнокомандуючого, названі Корсунь-Шевченківськими. Удар, завданий німцям під цим стародавнім містом, увійде в історію Вітчизняної війни, як одна з блискучих операцій нашого командування. Вона довго притягатиме увагу всієї громадськості і в першу чергу військових спеціалістів, а також знайде відгомін у серцях наших митців, які, ми в цьому певні, створять великі й хвилюючі полотна на честь Червоної Армії.

НА ГОРІ „ДІВИЦЯ“

Авто спиняється в широкій долині, вкритій садами і виноградниками колгоспу «Нове життя». Виходимо з машини. Іван Васильович Кубишев — секретар Корсунь-Шевченківського райкому партії, — знайомить мене з садівником Дзигорою. Пилип Дзигора — великий чарівник і новатор. Скромний селянський мічуринець за дев'ять років щирої і наполегливої праці перетворив дикі неродючі жовто-глиняні схили ярів на культурну оазу, засадивши їх розкішними садами та виноградниками.

Виноград — то гордість корсунців. По 77 центнерів з гектара давала до війни дзигорина плантація щоліта. Нас ведуть оглядати виноградні лози. Ми приємно вражені з того, що бачимо на винограднику, слухаємо перелік тих сортів винограду, що акліматизувалися над Росією, але моє серце рветься туди, на гору «Дівицю», звідки я зможу глянути на поляни і стежки, якими тікали німці від Дніпра до Корсуня.

«Дівиця» Романтичним повір'ям обвіяна ця висока гора. Тут, кажуть, стояв колишній жіночий монастир, від чого, очевидно, і пішла назва гори. Тут, мабуть, ховалися від людської суєти жіночі серця — висока і крута гора мала оберігати дівиць від спокус життя...

Я з трудом підіймаюся на гору. Мої товариші випередили мене, колишнього жителя Карпатських гір. І лише дядько Дзигора не покидає мене. Ми переключаємо свою бесіду на іншу тему. Під ногами свіжа руда глини. «Дівицю» зранено, перекопано шанцями і дзотами. До війни на «Дівицю» любили приходити дівчата із села Сахнівки, любили тут поспівати, помріяти... і, мріючи, ласувати солодким виноградом, яким колгоспний садівник Дзигора частував своїх гостей.

Взимку 1943—1944 рр. на «Дівицю» прийшли німці. Вони зізнали сюди багато людей з лопатами, їхні інженери обміряли всі горби, увесь гористий хребет, що тягнеться на півсотні кілометрів понад Росією. Удень і вночі копали люди шанці, дзоти, ходи сполучення, і, копаючи, співали тужну пісню про свою невільницьку долю.

От ми й на горі. Звідси далеко видно. У долині в'ється Рось. Пилип Лавренович показує нам ген-ген на сизому обрії Чернечу гору біля Канева, зубці дерев на горі, де спочиває наш віщий кобзар, а вниз по Дніпру ледь-ледь помітну лінію Черкас. Звідси, з південного сходу, із села Білозір'я, з низин річки Росі німці чекали наступу наших військ. Наскільки сягає моє око, я бачу зрительний хребет, свіжу гли-

ну шансів, що тягнуться понад річкою аж до самого Корсу-
ня. Німецьке командування поклало великі надії на свої
укріплення. Тут зручне місце для оборони і кожен метр землі
пристріляний. Володіючи цим хребтом, німці сподівалися при-
наймні на тиждень, а може і на довший час скувати над Рос-
сію кілька наших дивізій.

Але радянські війська об'явилися звідти, звідки їх німці
не чекали — із сіл Таганча і Мартинівка, тобто із західного,
гористого боку. Кажуть, їх привели сахнівці, ті самі, що
ночами, кидаючи лопати, тікали нишком з «Дівиці» до наших
військ. Радянські війська вийшли у тил німцям, і вони без
жодного пострілу мусили кидати свої, так акуратно зроблені,
укріплення, і тікати на Корсунь-Шевченківський.

„КОМІТЕТ — 103“

Перше, ніж розповідати про втечу німців і небувалий ще на
Україні розгром німецької армії, я хочу зробити невеличкий
екскурс у недалеке минуле, у корсунське літо 1943 року.

Гестапо лютувало. Чийсь невидимі руки розкидали по
шляхах і базарах друковані на машинці листівки. У листів-
ках «Комітет — 103» закликав до непокори, до боротьби
з окупантами і тишив людські серця зведеннями з фронту.
Гестапо намагалося потрапити на слід змовників, воно вино-
хувало, підсилало шпигунів, обіцяло зрадникам золоті гори...
Але викрити «Комітет — 103» не вдавалося. Таємний радіо-
апарат приймав і далі свіжі зведення Радянського Інформбю-
ро, по селах діяв невловимий саботаж, і народ, підтримуючи
партизанів, мстився за свої кривди, і, де тільки міг, винищу-
вав ворога.

17 липня до учителя літератури, скромного і тихого Петра
Марценюка, прийшли поліцаї і арештували його. Допит від-
бувся в той же день. Мордатий гестаповець, засукавши ру-
кави сорочки, став перед ним і взявся в боки. Німцеві не
вірилось, що ця квота людина в рогових окулярах, цей педа-
гог, як значилось в анкеті заарештованого, є керівник під-
пільної організації.

— Член партії комуністів? — спитав фашист.

Марценюк хитнув заперечливо головою.

— На жаль, ні.

Гестаповець запропонував йому сісти, та й сам присів ко-
ло нього — грубезний, з рудуватим волоссям на оголених
руках.

— Ось що, Марценюк, — почав по паузі німець, — ми усе
знаємо про «Комітет — 103». Знаємо, що ви ним керували,

що у вас на селі є радіоапарат, друкарська машинка, знаємо
також, що ви дієте не самі... Отже, Марценюк, скажіть нам,
хто ваші спільники і... — гестаповець зробив паузу і примру-
жив ліве око, — і ми вам, пане учителю, даруємо життя.

Марценюк посміхнувся. Значить, не все ще знає німець
про його організацію. Значить, в його руках доля товаришів,
які лишаються на волі. І друг Набока, і Мотря Пекельна,
і Марія Костенко та інші учителі — бойовики «Комітету —
103» можуть продовжувати боротьбу.

— Я не керував ніяким комітетом, — відповів Марценюк
спокійно, — і тому про якихось своїх спільників нічого не
можу вам сказати.

Гестаповець підвівся.

— Все?

Марценюк теж підвівся.

— Все.

Вони стояли один проти одного. Настала хвилина великого
випробування. Чи витримає він його? Аджеж учив він своїх
учнів бути мужніми, учив любити рідний край, Батьківщину,
учив на кращих зразках літератури...

Удар кулака обірвав його думки. В очах потемніло, хит-
нувся... За другим ударом упав. Його топтали, били чоботом
у бік, потім відливали водою і знову ставили на ноги.

— Ну, Марценюк, хочете жити?

Учитель підняв з підлоги окуляри і витерся рукавом. Гля-
нув у вікно. Може там, десь за парканом, виглядає на нього
дружина з немовлям на руках?.. Не бійся, кохана Віро, не
бійся за свого мужа, — так і перекажи товаришам — і Хо-
менкові, і Задорожному та Катрі Мельник, — нехай будуть
спокійні, не зрадить їх учитель Марценюк.

І не зрадив. Щодня катували, щодня цідили кров, зага-
няли під нігті голки, ламали кістки, але жодного слова від
нього не добились. Сім днів страшних тортур не зламали
його мужності. 24 січня 1943 року Марценюка, благородного
радянського патріота, розстріляли.

Він поніс в могилу таємницю про «Комітет — 103». Това-
риші ж лишилися на волі, щоб і далі продовжувати бо-
ротьбу.

НЕ ВИПУСТИТИ ЖОДНОГО НІМЦЯ

Прославлені своєю жорстокістю дивізії СС були розби-
ті під Городищем. Наші війська захопили там багаті трофеї,
різну техніку, а серед них понад тисячу автомашин. Німці
тікали на Корсунь-Шевченківський. Тут був останній вузол

їхньої оборони. Рось, гориста місцевість з лісами та гаями, і задалегідь заготовлені укріплення мали, на думку німецького командування, стримати шалений наступ червоних. Тут, під Корсунь-Шевченківським, німці надіялись переформувати свої сили і чимдужче кинутися на захід, щоб прорватися до своїх.

5-го лютого німецькі авангарди з'явилися біля Корсуня. Їм стало тісно на шосейних і ґрунтових дорогах, які ще, до того, розмокли від одлиги, і вони кинулись тікати навпростець через Миропілля, Кошмак і Вільхівчик по шпалах залізниці. Автомашини, танки, тягачі, обози — все це підплигувало на шпалах, наїжджало і душило одне одного, перекидалося з насипу.

— Шнель, шнель! — репетували німці, в дикому страху оглядаючись назад і на небо. — Шнель! — підганяли офіцери. — Шнель! — хрипіли в розпачі штабісти коло своїх отетерілих генералів.

В наслідок такого «порядку» утворювались неймовірні «пробки», розкупорити які бралася тільки наша авіація. Доведений до одчаю німець сплигував з машини і кидався бігти пішки. Він переставав бути моторизованим і обертався в пішу-пішеницю найгіршого гатунку, справжнього німецького «всюдихода».

У Корсунь-Шевченківському, на його полях і укріплених ворогом горбах відбулися жорстокі бої. Німці підтягнули сюди всі свої сили, і не тільки спід Городища, але й спід Канева, тобто з усієї лінії Дніпра. Утворився міцний, броньований кулак, готовий на які завгодно жертви, щоб тільки пробитися з нашого оточення на захід. Сотні танків, самохідних гармат, тисячі мінометів та кулеметів і багато тисяч автоматів — все це в руках оскраженілих німців вдарило по наших позиціях на захід від Корсунь-Шевченківського.

Але наші воїни мали вже чималий досвід, як приборкувати лютих псів-фашистів. На полях корсунських вони билися з особливим героїзмом. У кожного була одна-єдина думка:

— Не дати німцеві вискочити з кільця. Не хоче здаватися — зробити йому капут!

Німці пускали на наші позиції великі групи танків. Від гудіння «тигрів» і «фердинандів» здригалася земля. Артилерія випускала тисячі снарядів. Села переходили з рук у руки. Атаки німців повторювалися іноді по 10—15 разів на день. Але всі атаки відбивали наші чудо-богатири.

На одну з наших батарей наскочили 30 ворожих танків. Командир батареї не розгубився. Він подав команду і чотири гармати вдарили по ворогові прямою наводкою. Передній танк загорівся. Закрутився на одному місці і правий з флангу. А ось вибухнув і розлетівся на шматки третій, потім четвертий... Проте, решта танків вперто лізла вперед.

— Ану, хлоп'ята, не пошкодуймо гостинчиків! За Батьківщину!

Командир махнув рукою і новий залп ударив по танках.

Але німці лізли далі. Вже ніколи було подавати команду. Кожна гармата била з власної ініціативи. Наводчик гармати ефрейтор Симкін підбив чотири танки, наводчик Соколов — два, а гарматна обслуга сержанта Заболотного та сержанта Кремезникова підбила 6 танків. Ворог не наважувався йти далі. Ще кілька пострілів, і його танки повернули назад.

— Не пройдете, гади, не пройдете! — кричали їм услід збуджені боем артилеристи.

В іншому місці під час атаки німецьких танків на нашу батарею біля одної гармати стояли батько і син Злобіни. Ворожий снаряд розбив їх гармату і тяжко поранив батька. Іван Злобін, син пораненого бійця, підбіг до командира і попросив поставити його до сусідньої гармати, біля якої обслуга вибула з ладу.

...Потім, коли атака була відбита, Іван Злобін повернувся до батька. Тут уже поралися санітари.

— Ну, що, сину? — спитав тихим голосом батько.

— Не турбуйтеся, тату, німці дістали своє. Двох підбив. Один з них «тигра». Он і досі куриться.

Батько вдячно кивнув йому головою. Лець помітна усмішка прорвалася у нього крізь біль на зблідлім обличчі. А син нахилився до нього, поцілував його в руку і схвильованим голосом поклявся батькові:

— Я дорого візьму з них за вашу кров. Будьте спокійні, тату. Ні одного не випустимо спід Корсуня. Точно.

ТАКТИКА І СТРАТЕГІЯ

Німецьке командування відхилило наш ультиматум про капітуляцію. Воно до останньої хвилини вірило Гітлерові, який по радію обіцяв їм допомогу, що мала прийти до них з боку Звенигородки. Вісім танкових і кілька піхотних дивізій, 600 літаків і багато артилерії щоденно, починаючи з 5 лютого, таранили наше кільце зовні, на південь від Звенигородки.

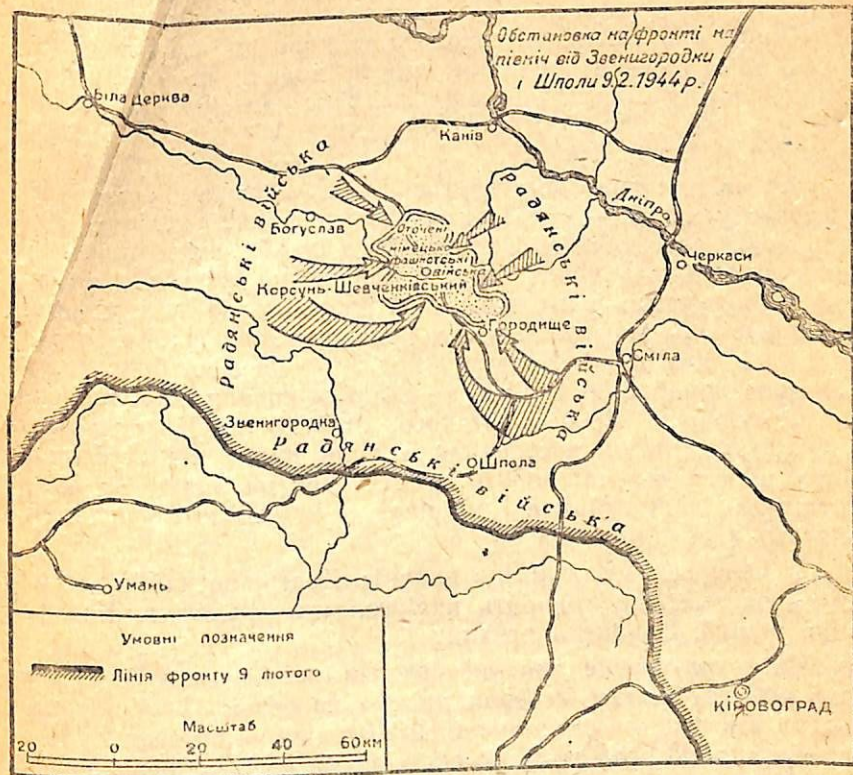
Танки генерала армії Ротмістрова перегородили путь ворогові. Удень і вночі, не зважаючи на негоду, нехтуючи розкислим морем чорнозему, в якому потопали і люди, і машини, відбувався смертельний герць танків. Німці не шкодували нічого. На місце знищених машин сунули свіжі. За кожний метр, пройдений на південний захід, до лінії фронту, оточені німці платили десятками танків і тисячами трупів своїх солдатів та офіцерів. Гітлер знов обіцяв оточеним під Корсунь-Шевченківським своїм військам допомогти і вивести їх з оточення.

Гітлер, не зважаючи на великі жертви, якою завгодно ціною хотів підтримати свій авторитет. Він кинув у бій окрему танкову армію під командуванням генерал-лейтенанта Хубе. Ця армія сунулась з Умані і своїм концентрованим ударом мала пробитися по єдиному шосе на Лисянку, а звідси на села Комарівку та Шандерівку, де знаходились оточені недобитки. Генерал Хубе надіслав їм веселу радіограму: «Альо, солдати, я вас виручу!» Німецьким солдатам це піддало духу. Відступаючи зі сходу, вони не припиняли лютих атак на захід від Корсунь-Шевченківського і навіть зайняли села Шандерівку та Комарівку, найближчі пункти по дорозі на Лисянку, куди поспішав зі своєю танковою армією генерал Хубе.

Для наших військ створилося напружене становище. Лисянка і Комарівка — села, недалеко одне від одного. Один день доброго маршу, і кільце буде прорване, ворог вирветься на волю. До штабу 2-го Українського фронту надходили тривожні вісті. Авангарди армії Хубе з'явилися під Лисянкою і своїми танками відкинули з дороги наші піхотні частини. Не зважаючи на те, що Лисянка лежала поза умовною лінією, яка розділяла територію оточення між 2-им і 1-им Українськими фронтами, командуючий 2-им Українським фронтом генерал армії тов. Конев звелів по радіо своїм частинам негайно загородити пролом у кільці оточення.

Танкова бригада із складу танкових військ генерала Ротмістрова вийшла на позиції. Німці навально сунулись вперед. На вулицях Лисянки розігралися запеклі бої. Артилерійський полк 8-ої бригади показав чудеса хоробрості. Його гармати підпускали ворога на 150 метрів і розстрілювали в упор. Але на місці розбитих «тигрів» з'являлися нові. Вони давили наші гармати і лізли вперед. Тоді з засідки вискакували наші танки. Починався смертельний двобій. Йшли на таран. Скреготало залізо. У німців тоді вперше з'явилися танки, вкриті азбестовими щитами. Наші артиле-

ристи, проте, знайшли дошкульне місце у ворожих танків. «Тиграм» не допомагав азбест. Влучні постріли радянських гармат запалювали їх. Шосе було вкриті розбитими ворожими танками. Бій тривав три дні і три ночі.

Затримавшись на шосе, генерал Хубе послав свою піхоту в обхід Лисянки — через поля і ліси, де не могли пройти його танки. Він знову й знову надіслав радіограми оточеним під Корсунем військам: «Тримайтеся! Я визволю вас».

У командуючого 2-им Українським фронтом генерала армії Конєва блакитні, як українське небо, очі. Дивлячись на них, згадуєш чудесну Рось, сині волошки в житі, згадуєш Шевченка, що ходив цими стежками-дорогами...

Давно те минуло, як, мала дитина,
Сирота в ряднині, я колись блукав,
Без свити, без хліба, по тій Україні,
Де Залізник, Гонта з священним гуляв.

Давно те минуло, як тими шляхами,
Де йшли гайдамаки, — малими ногами
Ходив я, та плакав, та людей шукав,
Щоб добро навчили.

(Т. Шевченко. «Гайдамаки»).

Дивлячись в сині очі славного полководця, що водить свої армії тими самими шляхами, якими ходили полки Богдана Хмельницького, думаєш, скільки сили зосереджено в цих добрих очах, коли вони могли викресати полум'я, яке спалило дужого, у броні, ворога.

Конеv схилюся над картою. Він тількищо повернувся з польоту на «У — 2». Невилазна грязюка не дозволяє користуватися автомобілем. Офіцери його штабу відмовилися від машин і ходять пішки. Він, командуючий фронтом, мажже не розлучається з літаком, щоб побувати на всіх ділянках великого плацдарму. Останні радіозведення відбилися тривогою в його душі. Коневу ясно, що одна 8-ма бригада, як би вона хоробро не билася, не стримає навали цілої танкової армії генерала Хубе. Крім того, оточені під Корсунь-Шевченківським німці зосередили в один кулак всі свої сили, і хоч поволі, а проте вперто просуваються на захід. За Шандерівкою вони зайняли Комарівку, а звідси до Лисянки небагато вже кілометрів.

У селянській хатині, що править Коневу за кабінет, тихо. Десь за дверима говорить напівголосно адьютант. Надворі ніч, темінь. Канонада стихла.

Чи втримає ще два дні бригада це містечко? Резервів поблизу немає. Резерви далеко на сході. Поки вони дійдуть при такому бездоріжжі до Лисянки, — генерал Хубе із своєю армією проб'ється до своїх. Один день доброго маршу, і всій операції кінець...

Ні! Цього не повинно бути!

Генерал Конев узяв червоний олівець і провів дві стріли від Звенигородки. Перша стріла вп'ялася в оточене угруповання ворога поблизу села Комарівки, друга — націлилась в танкову армію генерала Хубе.

Викликавши адьютанта, він звелів писати наказа генералові армії танкових військ Ротмістрову, якому, крім дальшої оборони Звенигородки, покладалось завдання: виділити один корпус для остаточного розгрому оточеного угруповання під Корсунь-Шевченківським і один корпус для затримання армії Хубе під Лисянкою.

АТАКА СМЕРТНИКІВ

Завдяки цій, хоч і ризикованій, а проте єдино можливій, сміливій операції командуючого 2-им Українським фронтом, ситуація під Корсунь-Шевченківським змінилася на користь радянських військ. Есесівські офіцери та офіцери німецьких штабів, які не були такі наївні, як їхні солдати, намагалися вирватись із цього «казана», де під ними горіла українська земля. Транспортні літаки десятками прилітали за «благородними» арійцями, які напризволяще кидали свої війська.

8-го лютого Радянське Інформбюро передало в своєму зведенні цифру: збито 73 літаки ворога. Із цього числа — 43 літаки було збито нашими яструбками над Корсунь-Шевченківським, на околицях якого, серед високого жита та на городах, і досі валяється чимало погорілих та потрошених авіамашин. Я розшифрую цю цифру, подавши епізод, про який розповів мені очевидець Мирон Товстоніс, директор залізничної Корсунь-Шевченківської школи.

На аеродромі стоять 43 тримоторні транспортні літаки. До них черга офіцерів.

— Шнель, шнель! — підганяють есесівці льотчиків, — не баріться, панове!

Відбувається гарячкова посадка. Зенітки насторожені. Напоготові й винищувачі, які мають супроводити втікачів. Гудуть мотори. Один по одному підіймаються вгору величезні машини. Вони кружляють над аеродромом, вичікуючи решту, щоб разом стати під охороною винищувачів у стрій. Ось підійнявся останній, сорок третій. За ним злетіли винищувачі. Чотири вишикувались попереду транспортної армади, два — лишилися в ар'єргарді.

І раптом з боку Дніпра наскочили п'ять наших яструбків. Застрочили в повітрі кулемети, почався бій. Наші полетіли напередімні німцям. Ворог заметушився. Його порядки зламались. Ось зайнявся і полетів униз один тримоторний гігант, потім другий, трохи згодом рухнули ще два. Земля гула від вибухів і полум'я. Один по одному, ламаючи крила, сідали підбиті німецькі літаки.

А шістьох, мов заарканених диких буйволів, наші яструбки осідлали, взяли в шори і погнали за Дніпро, на свої аеродроми, звідки ворожі машини вилетять уже без свастики і з новими, радянськими водіями.

14-го лютого Корсунь-Шевченківський взяли наші війська. Німці кинулися на Стеблівське шосе. Я проїжджав цією останньою дорогою німецької неслави. Колись, триста років

тому, тут намагалися втекти і не втекли польські шляхтичі з найманими німецькими солдатами-рейтарами. Тепер така ж доля спіткала німецьких окупантів. Обабіч дороги — спалені, потрошені машини, перекинуті танки, тягачі. На кожному кілометрі сотні машин. А далі їх гущішає. За Стеблевим, особливо в ярах та біля мостів, від розбитих машин немає проїзду.

Про страх, який вселився у злодійські душі німців, можна скласти собі уяву саме по цих покинутих машинах. Німецькі солдати втратили людський образ. Тікаючи перед карою за свої страшні злочини, вони скидалися на обірвані банди грабіжників, яких застукав господар у своїй хаті.

— Але не проскочиш, враже! Двері в хаті дубові, і важка рука господаря. Тут тобі, німче, й капут!

15-го лютого під ударами наших військ німці залишили села Туркенці, Селище і Стеблів і відкотилися до останніх пунктів на заході — до Шандерівки та Комарівки. Кільце навколо німецьких військ звузилось до 6 — 8 кілометрів упоперек і до 12-ти уздовж. Наша артилерія-прострілювала цей клапоть землі наскрізь.

17-го лютого на світанку всі рештки ворожих військ зібрались до купи на узліссі під селом Шандерівкою. Мела хуртовина. За останні дні на оголену, розкислу землю, в якій загрузали по коліна солдати, впав глибокий сніг. Місяць лютий почав нагадувати про свої права. Закутані в благенські шинелі, вісім тисяч німецьких солдатів вишикувались в одну величезну колону. Їм видали подвійну порцію рому і дозволили з'їсти недоторканий запас харчів. Готувались до останньої атаки.

Між іншим, згадаймо про тих самих німців, які вони були в перші дні війни. Ще влітку минулого року ми знали тих німців як зухвалих завойовників, які вважали наших людей за бидло і рабів. Вони і пісні вигадали собі про своє сите, грабіжницьке життя на нашій Україні:

Война пріма, война гут,
Фрау дома, десять тут.

Тепер це були інші німці. Замість яйка вони раді були і картоплині, а саму війну вони проклинали і ненавиділи, хоч цього, навчені сліпо коритися, і не виявляли перед офіцерами.

Загальне командування всією колоною взяв на себе командир дивізії СС генерал Гілле. Він запевнив солдатів, що до них з Лисянки наближається танкова армія генерала

Хубе, і що вони, вірні Гітлерові солдати, підуть їм назустріч, прочищаючи собі дорогу штиком і кулею.

П'яним солдатам було однаково, куди не йти, хоч чортові в зуби, аби не лишатися далі у цьому ненависному краю, який став могилою для багатьох тисяч їхніх камрадів. Про завоювання світу, про підкорення народів та про інші фашистські плани, з якими вони прийшли колісь на Україну, тепер не було й думки у них. Тут хоч би шкуру врятувати, хоч би якнебудь до свого «фатерлянду» добратися, а все інше — хай воно згорить разом з Гітлером.

Колона рушила вперед. Попереду йшла дивізія СС «Вікінг», за нею мотобригада «Валонія». Замикали колону штаби і рештки 72-ої і 112-ої піхотних дивізій.

Пробиваючись на захід, колона наближалася до Лисянки, де точилися кровопролитні бої танкового корпусу генерала Ротмістрова з німецькою танковою армією генерала Хубе. Нашим частинам загрозували не тільки його «тигри» та «пантери», але й піхота, яка пішла в обхід Лисянки. Був момент, коли відстань між колоною генерала Гілле і військами генерала Хубе дорівнювала 4 кілометрам.

Але на німецьку піхоту, що пішла на виручку в обхід Лисянки, несподівано напали, послані командуючим 1-им Українським фронтом Ватутіним, дві стрілецькі дивізії, які не тільки стримали ворога, але й знищили його там, серед лісів та ярів.

Німецька колона тим часом пробивалася вперед. Командування її, знаючи дислокацію радянських військ, навіть не догадувалося про блискучий маневр командуючого Конєва, який приготував німцям смертельний удар. Коли 17-го лютого вранці ворожа колона рушила на Лисянку, з засідки раптом вискочили танки генерал-лейтенанта Кириченка. Вони прорвалися у саму гущу колони і почали гусеницями давити німців. Величезний натовп німців, як отара баранів, кинувся управо, але там на них наскочили козаки генерал-лейтенанта Селіванова. Почалася страшна січа. Гостра шабля козацька відплачувала німцям і за розстріляних та замучених батьків, і за сестер, загнаних у неволю, і за спалені міста та села, і за всі кривди, заподіяні нашому миролубному народові. А по дорозі до села Поченців рештки колони були накріті снарядами нашої артилерії.

«Якщо ворог не здається — його знищують» — сказав великий гуманіст нашої епохи, письменник Горький. Так сталося і з Корсунь-Шевченківським угрупованням німецьких військ, яке не прийняло нашого благородного ультиматуму про капітуляцію.

247840

ЩО НІ КАСКА, ТО НІМЕЦЬКА ГОЛОВА

Ми вирушили на місце остаточного розгрому німецької армії. Повз велику братську могилу, в якій поховані мирні радянські люди, розстріляні німцями, авто спускається Корсунською вулицею і в'їжджає на новий міст через річку Рось. Фотокореспондент щохвилини спиняє машину, щоб зняти неповторні своєю красою краєвиди. Рось у граніті. Вона стрибає, рветься із скелі на скелю, підіймається дибом, вона минає величезні кам'яні брили, утворює острови і знову піниється і рветься вперед. У повітрі вдень і вночі дзвенить шум водоспаду.

Серед столітніх осокорів, кленів і дубів, серед розкішного бузкового гаю стоїть на гранітному березі білий палац колишньої княгині Лопухіної. Ніде більше, як тут, належить бути майбутньому великому музеєві Вітчизняної війни. Корсунці зберегли палац від руйнації, і він, хоч зараз, готовий після невеликого ремонту прийняти в свої великі, світлі зали перші експонати з поля бою.

За мостом, що його збудували наші сапери замість зруйнованого, в'їхали на вкритий пишною рослинністю острів. Тут, за дубами і осокорами, вище по горі Янталці, цілий ліс бузку. Бузок тут панує. Здається, такої розкоші не зустрінеш ніде на Україні. Не тільки острови Росі, її береги і кручі вкриті цією пахучою рослиною, — ним обсажені палісадники і навіть вулиці Корсунь-Шевченківського містечка.

Об'їхавши гору Янталку, ми завернули праворуч і побачили раптом страшний хаос руїн. Брили бетону, шматки арматури, величезна яма на місці машинного відділу і мертві отвори центрального резервуару — ось усе, що лишилося від колишньої потужної, на дві тисячі кіловат, гідроелектростанції. Німці висадили в повітря все. Не пошкодували і греблі через Рось — лишили корсунцям самі руїни.

Праці багато. Ще тільки розчищають від брил і уламків фундамент будівлі. Але на великих вантажних автомашинах уже підвозять із залізниці частини нової турбіни, пораються біля спускових щитів слюсарі, почала працювати монтажна майстерня станції. Корсунці сповнені віри, а Матвій Андрійович Простота, голова виконкому Корсунь-Шевченківської Ради депутатів, навіть запевняє нас, що гідроелектростанція на Росі дасть перший струм на колгоспні токи ще цієї осені.

Авто мчить далі. Ми вибираємось за Корсунь, на захід, по Стеблівському шосе. Виїхали у поле. У високому житі ледве помітні рудуваті горби окопів. До самого обрію тягнеться

лінія траншей. За кілька кілометрів — друга. Наша авіація попрацювала тут на славу. Серед дорідного жита стирчать скелети збитих ворожих літаків, а обабіч дороги, майже на кожному кроці, валяються спалені або потрощені автомашини.

Проминувши село Туркенці і Селище, ми на короткий час зупинилися у Стеблеві, де над гранітними берегами Росі жив і працював автор «Миколи Джері», «Кайдашевої сім'ї» та інших відомих нашому читачеві повістей. Тут, недалеко від Стеблівської суконної фабрики, я познайомився з Ксенофонтом Миколенком — 82-річним кременезним дідом, який знав особисто Івана Нечуй-Левицького. Ксенофонт Іванович поганим словом згадує німців. Шукаючи яйка, вони побили його стареньку бабусю і були б пустили під стріху червоного півня, якби не переполох серед німців, що його вчинили раптовим ударом наші бійці.

Ідемо далі. З Стеблівки починається останній етап відступу німецьких дивізій, який закінчився страшним побоїщем за Шандерівкою.

Велике і мальовниче село Шандерівка. В'їжджаємо в село центральною вулицею. Те, що я тут побачив, перевершило всі мої сподівання. Немає слів, щоб передати своє враження від цього незабутнього видовиська. Сади, левади, вулиці, двори, громадський вигін, — все це захрєсло у німецькій техніці. Не можна ступити кроку, щоб не натрапити на щось трофейне. Купи снарядів, мін, касок, протигазів, розбиті міномети, спалені автомашини, артилерійські колеса, гармати, розтрощені танки. Довга широка вулиця Чернеча — від центру села до самого краю — була завалена машинами. Тепер їх трохи прибрали. Справні автомашини цілими сотнями вивозять і досі. По них приїжджають навіть з Ростова. Зате гарматами ніхто тут не цікавиться. Вони стоять на городах, застигши у мертвій напрузі після останньої битви. Їхні жерла повернуті у бік села Комарівки, звідки наступали наші частини.

Коло велетенської облогової гаубиці наш фотокореспондент застав двох колгоспниць, які садили городину. За десятком кроків звідси, на вулиці — така ж гаубиця опустила в покорі свій хобот, і її жерло майже торкається землі.

Це символ. Вилита на заводах Круппа, оснащена найдосконалішими оптичними приладами Цейса, ця величезна гаубиця в супроводі тисяч інших смертоносних машин прийшла на наші землі, щоб скорити і поставити навколішки український народ. Гаубиця в ім'я фашизму сіяла смерть, вона нищила наш народ, змітала з землі палаци культури, бібліотеки,

цїлі квартали наших міст. О, вона у свій час високо тримала свій гігантський хобот. А тепер... Гляньте лиш на неї, як низько опустила вона його перед хатою вдовиці, син якої, радянський воїн, навіть примусив її замовкнути. Вона, народжена на заводах Круппа, сама стоїть навколїшках перед хатою української матері.

Тисячі й тисячі різноманітної машинерії закінчило свій кілометраж у Шандерівці. У Химках та Комарівці — така ж картина. З розбитих і спалених нашої авіацією машин тут можна спорудити грандіозні, подібні до єгипетських, піраміди.

За п'ятнадцять днів боїв під Корсунь-Шевченківським знищено німецької техніки: літаків — 430, танків — 155, гармат — 376, самохідних гармат — 59, мінометів — 269, кулеметів — 900. За той же час взято трофеїв: літаків — 41, танків — 116, гармат — 618, автомашин — 10 тисяч. Крім того, під Звенигородкою за тринадцять днів атак німці втратили 20 тисяч убитими, 600 танків, 374 гармати і 329 літаків.

Війна під Корсунь-Шевченківським скінчилася. Від німців лишилися на землі тільки каски. Я на кожному кроці натикаюся на ці сталеві чавунки із чорною свастикою. Їх тут тисячі, десятки тисяч! І що ні каска — то німецька голова, пробита нашою кулею, розчавлена нашим танком. Баби розводять у касках глину та кізяк мазати стіни, інші поять з них телят і курей, ще дехто використовує їх уночі для сонних дітей... Стали у пригоді німецькі каски і нашим ковалям. З них виробляють гострі сапки, — з кожної каски по чотири сапки.

Війна під Корсунь-Шевченківським скінчилася назавжди. Половіє на полях жито, високе жито, колоситься густа, мов очерет, пшениця. Земля українська, зрита шанцями і бомбами, поволі гоїть під сонцем свої рани.

МУЗЕЙ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Корсунь заснував у 1040 році великий князь Ярослав Мудрий. У ті давні часи Корсунь був форпостом Київської держави проти монгольських кочовників, що налітали сюди з південних степів. Через Корсунь проходив битий шлях від Чорномор'я на Білу Церкву і Київ.

З XIV століття Корсунь разом з усіма українськими землями підпадає під панування польської корони. І до наших днів у центрі міста збереглися стародавні земляні вали колишньої фортеці польських резидентів, яка, правда, не врятувала шляхту від страшного розгрому у 1648 році. Під Корсунем вщент розбив Хмельницький польське військо. Обидва

гетьмани польські — коронний Потоцький і польний Каліновський — потрапили козакам у полон.

Взагалі на корсунських землях щось не щастить окупантам. Їх бив український народ і під проводом Тараса Грясила, і під проводом Хмельницького, потім дісталася окупантам від Червоної Армії в 1918 році, але такого побоїща, як у 1944 році, ще не бачив древній Корсунь під своїми стінами. За два тижні жорстоких боїв німці втратили 52 тисячі убитими і 11 тисяч полоненими. З оточення не вирвався жодний німецький солдат, жодна німецька машина!

Усе це — і славу нашої зброї, і ганьбу німецької — відобразить Корсунь-Шевченківський історичний музей. У просторих і світлих залах палацу розмістяться картини і скульптури, макети укріплень, трофеї та документи штабів. Правда, такі трофеї, як «тигри» або гаубиці, сюди не вмістяться. Таким «делікатним» експонатам знайдеться місце у парку, що оточує палац. Вся територія музейного містечка відобразить картину розгрому німців за селом Шандерівкою.

На гранітних берегах Росі, навколо музею, рука скульптора висіче портрети героїв, які перемогли смерть і повернули українському народові життя. Почесне місце серед родини богатирів займуть маршал Конев і генерал армії Ватутін.

На великому панно, що висітиме в центральному залі музею, художник-баталіст не забуде показати поруч бійців Червоної Армії і наших звичайних корсунських селян. Це ж вони, нащадки великого Шевченка, привели таємними стежками червоних бійців у тил німців під горою «Дівича» в Сахнівці. В той час, коли земля розкисла і гармати разом з тягачами загрузали в грязюці по самі ступиці, корсунці виносили їх на руках. Коли автомашини з боеприпасами буксували і спинялися далеко від позицій, жінки і діти корсунь-шевченківських сіл виходили і, взявши на плечі по снаряду, або наклавши собі у поділ мін, несли їх своїм синам і братам за багато кілометрів, аж до батарей на передові позиції.

Серед експозицій музею почесне місце займе підпільна організація «Комітет — 103», яка згуртувала на боротьбу проти окупантів кращих передових людей, а серед них чимало учителів і дівчат-комсомолок. Партизани із загону «Рижого», а також із загону лісничого Щедрова своїми сміливими діями багато допомогли Червоній Армії.

Екскурсант, колишній боєць, студент, робітник чи селянин, який приїде в Корсунь-Шевченківський музей може за тисячу кілометрів, огляне трофеї, вклониться висіченим у граніті

зображенням героїв, покладе вінок на братську могилу, а тоді, оглянувши побоїще у Шандерівці, повернеться у свою сім'ю і скаже дітям:

— Любіть свій край, діти мої, і вчіться бити ворогів своєї Вітчизни так, як били їх наші чудо-богатирі під Корсунь-Шевченківським.

Корсунь-Шевченківський музей Вітчизняної війни буде великим пам'ятником нашій славній радянській зброї.

З М І С Т

Слава і честь нашої зброї	5
На горі «Дівниця»	7
«Комітет — 103»	8
Не випустити жодного німця	9
Тактика і стратегія	11
Атака смертників	15
Що ні каска, то німецька голова	18
Музей Вітчизняної війни	20

Читальня
Лис. 1949 г.

Редактор Є. Пелешук

Д. Бедзик. — Корсунь-Шевченковское побоище

(На українском языке)

БФ 01251. Зам. 1468а. 1¹/₂ друк. арк. В одному друк. арк. 41.000 зн.

Підписано до друку 27/X 1944 року. Тираж 10.000.

Друкарні в-ва ЦК КП(б)У „Ралянська Україна”. Київ, Прозорівська, 59.

Ціна 1 нрб.